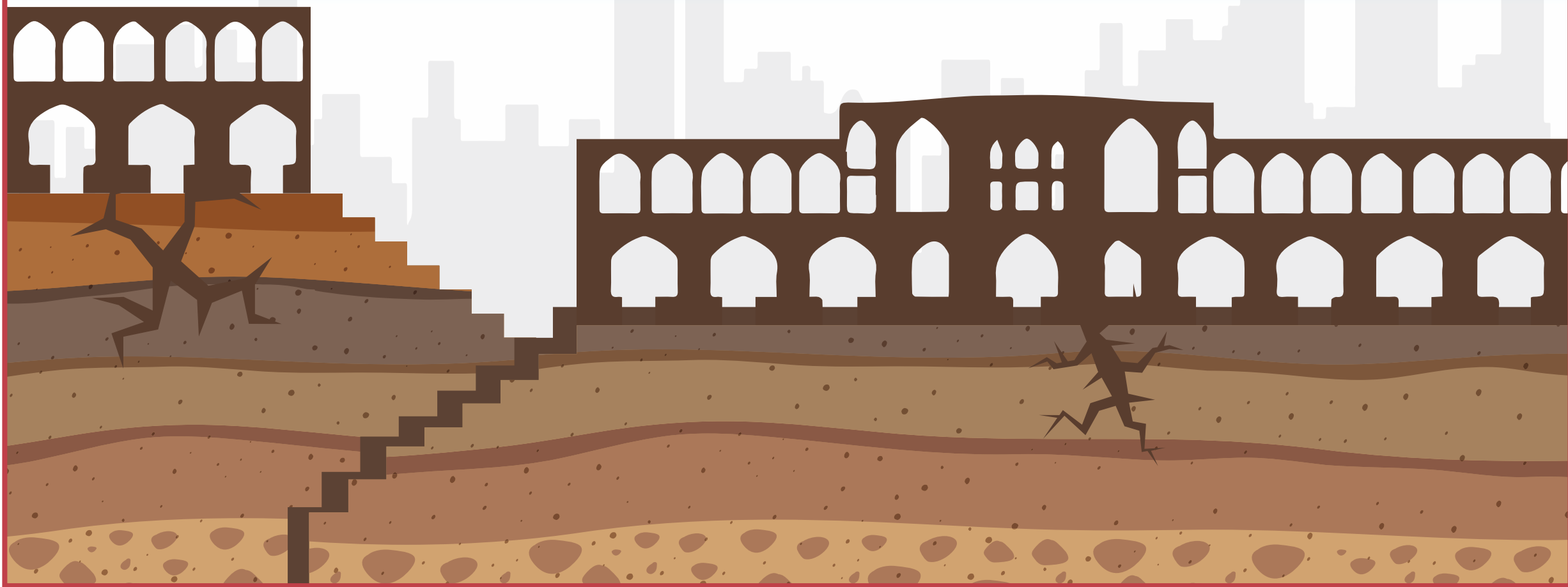

لرزه فرونشست بر پیکر میراث اصفهان

تراژدی فرونشست آثار تاریخی!

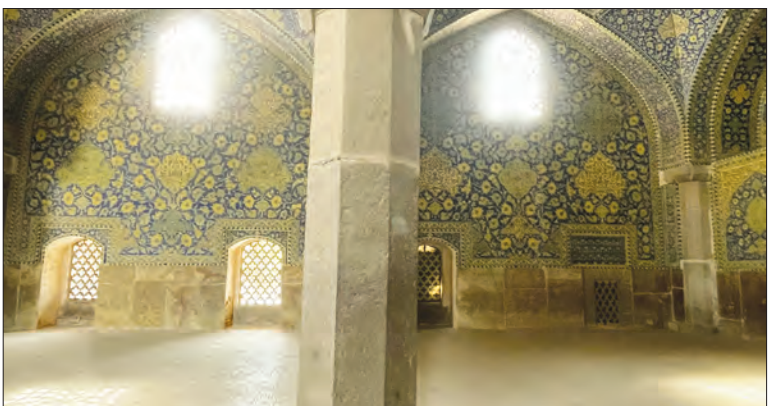

می‌کند: «دولت باید برنامه‌ریزی‌های دقیقی برای تقویت سفره‌های آب زیرزمینی داشته باشند؛ برای مثال، حفر چاه در بسیاری از کشورها از جمله ترکیه، نیازمند مجوز بالاترین مقامات دولتی است؛ به همین دلیل تعداد چاه‌ها در این کشور بسیار اندک است؛ ولی در طول چند دهه گذشته تعداد زیادی چاه عمیق به صورت غیرمجاز و بدون نظارت در ایران حفر شده که مشمول سفره‌های آب زیرزمینی یا آب‌های فسیلی روی سطح است و تخیر می‌شود.» باستان‌شناس رفع این مشکل در دوره ساسانی یا در دوران اسلامی، بند می‌ساختند و در برخی شهرستان‌ها چاه‌های جذبی حفر می‌کردند تا سفره‌های آب زیرزمینی را تقویت کنند؛ این در حالی است که در دوران معاصر آب‌هایی را که در دل زمین بود، به سطح زمین آوردیم. این آب‌ها تبخیر و خشک شد و پدیده فرونشست در بخش‌های مختلف به وجود آمد. این مسئله اجتناب‌ناپذیر است؛ به طوری که در بخش‌های جنوبی استان اصفهان و بخش‌های شمالی استان در محدوده کاشان و آران و بی‌دگل، فرونشست‌ها به صورت شکاف‌های عمیق به وجود آمده‌اند. جاوری معتقد است که فرونشست، واکنش زمین است که ممکن است هر زمانی بر اثر خشک‌سالی ایجاد شود و اثراتی را به وجود آورد؛ ولی در زمان حاضر به دلیل تداخل‌های اشتباه انسانی در طبیعت، حفر چاه‌های غیرمجاز و تخلیه آب‌های فسیلی این پدیده سرعت پیدا کرده است.

فائزة سرآجام، خربنگر چند سالی است که اصفهان، دچار پدیده فرونشست شده است؛ البته بر سر میزان فرونشست و تأثیرش بر بناها، به خصوص بناهای تاریخی، اختلاف نظرهایی وجود دارد؛ اما زنگ خطری برای مردم و به خصوص مسئولان است که فکر جدی برای این مسئله بکنند. برخی کارشناسان معتقدند فرونشست شبیه یک بیماری سرطانی است که اگر جلوی آن گرفته نشود، تمام اصفهان درگیر آن خواهد شد. سال ۹۵ بود که عبدالرسول جان‌نثاری، رئیس کمیسیون عمران، معماری و شهرسازی وقت شورای اسلامی شهر اصفهان، در مصاحبه درباره معضل قطع جریان دائم زاینده رود گفته بود که در حال حاضر با قطع جریان زاینده رود، فرونشست و ویرانی، این آثار تمدنی را تهدید می‌کند و در همین خصوص فریدون الهیاری، مدیرکل باستان‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان، به فرونشست زمین حاصل از خشک‌سالی مواجه هستیم که در این زمینه نیازمند پژوهش‌های علمی و متقن در زمینه خطر فرونشست زمین در بافت‌های تاریخی حاصل از خشک‌سالی هستیم. اما با گذشت بیش از پنج سال هنوز این نگرانی‌ها ادامه دارد؛ به گونه‌ای که محسن جاوری، مدیرکل باستان‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان، به «اصفهان زیبا» می‌گوید: «پدیده فرونشست، پدیده‌ای اقلیمی و جغرافیایی است که به دلیل خشک‌سالی‌های پیش‌آمده ممکن است رویه‌اش تا ۱۰ سال یا بیشتر طول بکشد. بازنگری کافی رخ نمی‌دهد و لایه‌هایش شروع به خشک شدن می‌کند و از همه مهم‌تر، حفر چاه‌های عمیق برای به دست آوردن آب و تخلیه سفره‌های آب زیرزمینی نیز باعث ایجاد فرونشست می‌شود.» جاوری بیان اینکه آب‌های زیرزمینی یکی از منابع مهم در طبیعت و جزو ذخایر و ثروت ملی هر کشور به حساب می‌آیند، خاطرنشان

قیامتی به راه انداخته‌ایم!

برابر تمام چاه‌های گذشته، در این دو دهه حفر چاه داشته‌ایم. نمونه دیگر اقدامات مدعیان بر آب اصفهان، مصوبه ۱۷ مهر ۱۴۰۲ با ۵۳ درصد آرای مجلسیان است که در غوغای حوادث اخیر جهان، بی‌سروصدا انجام شد. همه این آگاهی‌ها هم شور و غوغایی است که مثل همیشه در رسانه‌ها، موجی را ایجاد می‌کند؛ سپس از جبهه دیگر و هیچ‌گویی هیچ اقدام مؤثر و ماندگاری صورت نمی‌گیرد و حتی پس از چندی زرمه‌هایی شنیده می‌شود که این اخبار، سیاه‌نمایی است؛ تبلیغات رسانه‌های معاند و حرف‌های غیرتخصصی یا مربوط به خط‌و‌برط‌های سیاسی است؛ اصلاً رانش زمین است و همیشه بوده است! مهم‌ترین جنبه این فاجعه این است که به آن عادت کنیم. شاید همگی تجربه مسافرت و شتاب‌راندن و سرعت بیش از اندازه مجازا را داشته باشیم. زمانی که یک مرتبه همین راننده متخلف سرعت را کم و ما را هوشیار می‌کند، به جایی در اواسط راه می‌رسیم که از دام ماشین هاست و تصادف شده و ما آهسته آهسته صحنه دل‌خراش تصادف را می‌بینیم و می‌گیریم. همه خودرها در این صحنه، پس از گذشتن از نقطه خونین حادثه، یک‌باره دچار حالتی می‌شوند که در یوتیوب‌های اسطو «کانترسیز» نامیده شده است؛ یعنی ترکیبی از ترس و عبرت و دلسوزی و در نهان و عمق وجود، شادی بی‌رحمانه‌ای ناشی از اینکه خوب شد، این بلا سر من نیامد! همه متخلفان به یک باره قانومند و کندر می‌شوند؛ اما سرعت تازه‌ساز پس از چند دقیقه، رفته‌رفته به حالت پیش‌باز می‌گردد؛ این همان عادت خطرناکی است که پس از مشاهده فرونشست در اصفهان نصب مدیران مردم‌ما می‌شود. رانش زمین، برابر آنچه متخصصان گفته‌اند، چیزی نیست که به طور طبیعی در اصفهان بوده باشد. بخشی از تهران با ارتفاعات چهارمحال و بختیاری در طول تاریخ رانش داشته‌اند. در خاطره‌های «عین السلطنه» می‌خوانیم که حمام تازه‌سازی را در تبریز، هرسال مرمت کرده‌اند؛ اما این حمام باز دچار ترک و غیرقابل استفاده شده است؛ اما اصفهان چنین نبوده است؛ اما با عملکرد ناخردانه خویش، آن‌را به این روز انداخته‌ایم و حالا هیچ اقدامی جز دادن شعار برای حل این مشکل نداریم؛ گویی قیامتی به راه انداخته‌ایم؛ و «الارض ذات الصدع».

یکی از توصیف‌های مهیب قیامت کبرادر قرآن «وَالْأَرْضُ ذَاتُ الصَّدْعِ» است؛ یعنی سوگند به آن زمینی که پر از شکاف است. تصور کنیم در، دیوار، بام، کف، جز، ستون، آزاره، مقرنس و قطار بندی‌ها، مملو از ترک شده باشند! تصویر بعد از آن رانیز خود کتاب مقدس ترسیم کرده است: «خَافِضَةُ زَافِقَةٌ»؛ «هرچه بالاست فرو می‌ریزد و هرچه زیر است، بر می‌رود.» اوصافی دهشتناک است؛ اما برای ما چندان درواز دهن نیست! در اصفهان رفته‌رفته و نرم‌نرم، با این رویداد خشن آشنا می‌شویم و گویی در کنار این فاجعه به زیست‌عادی و زندگی روزمره خود ادامه می‌دهیم. یکی دو دهه پیش، حتی گمان هم نمی‌کردیم که این همه شکاف و شکست بر پیکر نازنین بناهای به جای مانده از دوران سلجوقی و صفوی و قاجاری ببینیم؛ ترک‌هایی عمیق که گاهی دیوار را از اساس دو قسمت کرده است. این رویداد چنان اسفناک است که شکست‌های درود یوار خانه‌ها و اداراتمان را فراموش کرده‌ایم. فرونشست زمین را در معا بر کف‌سازی‌ها به سرعت نپرو عادی‌سازی می‌کنیم؛ ولی با این سقف‌ها و دیوارهای بر ترک که با کالبد آثار گران‌بهای تاریخی جا خوش کرده‌اند، چه کنیم؟ نگارنده خود در رفتی کاری می‌کند که در این یکی دو سال، چهره‌ای نگران‌کننده یافته‌است؛ به طوری که ساکنان ساختمان‌ها ملزم به تخلیه کرده‌اند و از ما تعهد گرفته‌اند که با مسئولیت خود در آن بهمانیم! زمین اصفهان، حالا مدت‌هاست که با این شکاف‌ها، دهن باز کرده و سستی‌راکه حدود ۲۰ سال است بر آن روا داشته‌ایم، فریاد می‌کند. با حفر هزار حلقه چاه غیرمجاز، پیکر آن سوراخ‌سوراخ کرده‌ایم و آب سفره‌های زیرزمینی را مکیده‌ایم و آن‌ها را به حال خود رها کرده‌ایم! نیمی از زاینده‌رود را نیز بی‌آب کرده‌ایم و خشکانده‌ایم و با چنگ و دندان از این میراث ارزشمند که از ادوار مختلف تاریخی به جای مانده و به ما رسیده است، محافظت و مراقبت کنیم.

با چنگ و دندان میراث را حفظ کنیم

سپس آن چاه‌ها را به وسیله ملات و قلوه سنگ پر و روی این چاهک‌ها یا شمع‌ها پایه‌های سی‌وسه‌پل را بنا کرده‌اند. در برخی دیگر، از پی گسترده استفاده کرده‌اند؛ به این معنا که زیر کل ساختمان، پی به صورت یکپارچه گسترده شده و بارهای ساختمان روی آن وارد شده است؛ اما مسئله مهم این است که هر دو نوع پی ممکن است در سالیان مختلف، دچار تغییراتی شوند و حالت اولیه خود را از دست بدهند؛ پس مسلم است که این تغییر حالت، بروز‌هایی در ظاهر بنا خواهد داشت و به گونه‌ای خود را بر کالبد‌ساز نشان می‌دهد. در آثار تاریخی، بعضاً ترک‌هایی دیده می‌شود که این ترک‌ها یا منشأ در ضعف قسمتی از پی یا سازه بنا دارد یا اینکه بر اثر فرونشست، بخشی از زمین زیر بنا موجب اعوجاج بنا شده و ترک‌هایی را ایجاد کرده است. راجع به آسیب‌های به وجود آمده به وسیله فرونشست، البته باید متخصصان زمین‌شناسی و مهندسان سازه، نظر دهند و چنانچه در بخشی از شهر فرونشست وجود داشته باشد، این موضوع پیامدهای بسیاری به همراه خواهد داشت. درباره ترک‌های سازه‌های ابنیه تاریخی، بیشترین توجه باید به پی‌ها، ستون‌ها، جرزه‌ها، تیرها... معطوف شود؛ چرا که ضعف و آسیب در هر کدام موجب ترک و شکست و تخریب خواهد شد؛ پس باید بین آسیب‌های فرونشست و آسیب‌های دیگری که در سازه‌های تاریخی ایجاد می‌شود، تفاوت قائل شد؛ حتی اگر در ظاهر هر دو به یک شکل بروز پیدا کرده باشند. آنچه برخی متخصصان درباره فرونشست اصفهان گفته‌اند، زنگ خطری است برای آنکه مسئله جدی‌تر گرفته شود و پدیده فرونشست زمین را قطعاً باید تهدیدی برای میراث و ابنیه تاریخی و کران‌قدر اصفهان دانست؛ پس اصفهان را باید قدر بدانیم و با چنگ و دندان از این میراث ارزشمند که از ادوار مختلف تاریخی به جای مانده و به ما رسیده است، محافظت و مراقبت کنیم.

شاید از منظر عمومی شهروندان، دیدن ترک‌ها در بناهای تاریخی، نشانه‌ای از شروع یک خطر بزرگ با عنوان «تخریب» باشد و ذهن هر فرد دنبال علت وقوع آن برود؛ پس مجموعه‌ای از علت‌های متنوع ذهن را درگیر می‌کند که برخی از آن‌ها حتی می‌تواند دلهره‌آور باشد و در پس آن، سروکله پرسش‌های زیادی که شاید بی‌جواب هم باشند، پیدا می‌شود. در این نوشتار بحثی مختصر درباره آسیب‌های وارده بر ابنیه تاریخی را مرور می‌کنیم. وقتی صحبت از آسیب‌های سازه‌ای در بناهای تاریخی می‌شود، باید بخشی از آن‌ها را در نشانه‌های آن، یعنی ترک‌ها دید که به احتمال زیاد این‌گونه ترک‌ها به چشم بسیاری آمده است. هر بنا بخشی دارد که زیر آن قرار دارد و به آن پی یا شالوده یا «فونداسیون» می‌گویند. این بخش در هنگام ساخت ایجاد می‌شود و بعد از احداث بنا دیگر قابل مشاهده نیست و یکی از مهم‌ترین ارکان نگه‌دارنده بناست. بخشی از ترک‌هایی که در سقف، دیواره و حتی در کف‌سازی یک بنای تاریخی می‌بینیم، به واسطه تغییراتی است که در پی بنا حادث می‌شود. بناهای تاریخی اغلب بر دو گونه پی احداث شده‌اند: پی‌های گسترده و پی‌های منفرد. پی‌ها محل انتقال وزن یا بار بنا به زمین هستند و به همین علت تمرکز نیروهای فشاری در آن‌ها بسیار بالاست. معماران بر اساس نوع بارهایی که بنا باید تحمل و آن‌را به زمین منتقل کند، دست به طراحی پی‌ها زده‌اند. در برخی موارد به گزینه‌هایی مانند شمع‌کوبی زیرستون‌ها و پایه‌ها می‌رسیده‌اند؛ برای مثال، طراحان زمان صفوی تصمیم گرفته‌اند در سی‌وسه‌پل، شمع‌هایی را ایجاد کنند؛ شمع به این معنا که چاه‌هایی را حفر و ارتفاع مشخصی را پایین رفته‌اند؛

فرونشست کنترل نشود آثار تاریخی تخریب می‌شود

به گفته مدیر بخش مرکز زلزله‌شناسی مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی، موارد متعددی از آثار ثبت شده جهانی و آثار تاریخی در زون‌های فرونشستی بانرخ فرونشست بالا قرار گرفته‌اند

لیلا میرقایی

دبیر گروه جامعه

ثبت شده جهانی و همین طوری بافت‌های تاریخی در کل کشور انجام شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در استان اصفهان، متأسفانه موارد متعددی هم از آثار ثبت شده جهانی مثل میدان نقش جهان و همچنین آثار تاریخی و ارزشمند دیگر در زون‌های فرونشستی با نرخ فرونشست بالا قرار گرفته‌اند. نتیجه این امر، متأسفانه ترک خوردگی و آسیب دیدگی بناهای قدیمی و ارزشمند است. جای تأسف دارد که چنین بناهایی امکان نوسازی ندارند و بدی قضیه هم در آثار تاریخی واقع در پهنه فرونشستی همین است. در خود شهر اصفهان، بالغ بر دویست و هفتاد و هفت هزار نفر جمعیت در پهنه‌های فرونشستی زندگی می‌کنند؛ یعنی هم در شهر اصفهان و هم در مراکز جمعیتی اطراف آن بیش از ۴۰۰ تنای تاریخی و بافت تاریخی ثبت شده است که تمامی آن‌ها در زون‌ها و پهنه‌های فرونشستی قرار گرفته‌اند. بیش از نصف آثار تاریخی در زون‌های فرونشستی قرار دارند که این بافت‌ها سازه‌های اسکلت‌داری هم نیستند و چهارچوب ستونی ندارند و معمولاً دارای پی و ساخت‌وساز جدا از هم هستند؛ بنابراین بر اثر نشست‌های متقارن به شدت آسیب می‌بینند و نکته منفی قضیه هم همین است؛ چون امر فرونشست مستمر است و روزانه اتفاق می‌افتد و به همین خاطر هم این سازه‌های ارزشمند به طور دائم در معرض خطر هستند. از ۱۳۹۸ تا الان، به صورت جدی مطالعات فرونشست زمین و گزارش‌های مختلف و توصیه‌های متعدد صورت گرفته است؛ اما همچنان، اقدامات کلیدی با هدف کاهش خطرهای فرونشست در بافت‌های تاریخی و آثار باستانی و ابنیه صورت نگرفته است.

II آیا استمرار وضعیت کنونی و

پیشروی فرونشست، ممکن

است در آینده منجر به تخریب

بیشتر این ابنیه تاریخی شود؟

پدیده فرونشست به این‌گونه عمل می‌کند که تا مرحله‌ای اثر خود را بر ساختمان‌ها، ابنیه و... می‌گذارد. بعد از گذر از این مرحله، تأثیرات ناگهانی منجر به تخریب و فروریختن بناها خواهند شد؛ البته فرونشست آثار تاریخی اصفهان، هنوز به این مرحله نرسیده است. از این نظر می‌گوییم که فرونشست برخلاف زلزله با دست‌کاری انسان در طبیعت رخ می‌دهد و قابل کنترل است. تجربه‌های موفق جهانی در ژاپن، چین، آمریکا، اندونزی و تایوان و تعداد دیگری از کشورها نشان می‌دهد که با برنامه‌های جدی و با رویکرد توسعه پایدار در جهت کاهش فشار بر آب‌های زیرزمینی می‌شود به نتایج درخشانی رسید. این امر در دنیا اثبات شده است و امید می‌رود که در اصفهان هم این

II زمین‌شناسان می‌گویند

فرونشست در اصفهان، آثار

تاریخی را درگیر کرده است؛

درحالی‌که مسئولان میراث

اصفهان، این موضوع را تأیید

نمی‌کنند و معتقدند که پایش‌های

هنوز این پدیده و آثار زیان‌بار آن

به ابنیه تاریخی نرسیده، بالاخره

کدام‌یک از این دو صحبت

درست است و به کدام یک باید

اعتنا کرد؟

ادعای میراث کامل نادرست است.

یک کار مطالعاتی روی میراث تاریخی

لیلا میرقایی

مستل به عنوان پایلوت و نمونه برای کل کشور انجام شود. اگر به‌طور جدی مدیریت این کلان‌شهر به فکر کنترل و جلوگیری از پیشروی فرونشست نباشد، واقعا آثار زیان‌بار این پدیده قابل‌مقایسه با پیامدهای رخدادها و مخاطره‌هایی مثل سیل و زلزله و... نیست. بالغ بر ۴۹ درصد از جمعیت کل کشور در مجاورت پهنه‌های فرونشستی سنگی گزیده‌اند و این امر بیانگر وسعت اثر این مخاطره است.

II شما می‌گویید آثار باستانی که

در زون‌های فرونشست

قرار گرفته‌اند، بیشتر در معرض

خطر هستند. این زون‌ها بیشتر در

چه مناطقی هستند؟

بر اساس مطالعاتی که انجام شده است و گزارش بالغ بر ۸۸ نقشه‌ای که تهیه کرده و به مسئولان دولتی، چه در سطح استانی و چه در سطح کشوری، منتقل کردیم، در محدوده شهر اصفهان، عمدتاً از سمت زاینده‌رود به سمت شمال شهر و همین‌طور مراکز جمعیتی مثل حبیب‌آباد و دولت‌آباد و خارج از محدوده شهری، زون بسیار وسیعی قرار گرفته است که کل اصفهان و مراکز جمعیتی خارج از آن در نوار شمالی این شهر را در برمی‌گیرد. زمانی که از زون فرونشستی صحبت می‌کنیم، منظورمان زونی با چنین گستردگی است که علاوه بر شهر اصفهان، شهرستان‌های دیگری مثل خمینی‌شهر، فولادشهر، بهارستان و... را هم درنوردیده است.

II چرا فرونشست تا به این اندازه

اصفهان را درگیر کرده است؟

دلیل این موضوع، قطعاً خشکی زاینده‌رود است که بیش از دو دهه است، اتفاق افتاده؛ درحالی‌که این رود نقش اساسی در تغذیه آب‌های زیرزمینی منطقه اصفهان داشته است؛ اما کشاورزی و موارد مصرفی دیگر و حفر چاه‌های غیرمجاز و پمپاژ آب‌های زیرزمینی، باعث شده است آهنگ افت سطح آب‌های زیرزمینی بیشتر شود و شدت یابد؛ در نتیجه، پیامدهای این مسائل به شکل فرونشست زمین و درگیرکردن آثار تاریخی خود را نشان داده است.

II با توجه به اینکه گفتید امکان

بازسازی آثار تاریخی پس از

فرونشست وجود ندارد، چه

آینده‌ای را می‌توان برای آن‌ها

پیش‌بینی کرد؟

اگر بر همین روال و با همین دست‌فرمان پیش برویم، قطع به یقین نه تنها در آینده دور که در آینده نزدیک هم شاهد از بین رفتن این آثار خواهیم بود. این یک ادعا نیست؛ بلکه واقعیت است. وقتی سازه‌ای تاریخی و فاقد اسکلت

و فاقد ساختار به هم پیوسته به دلیل فرونشست زمین ترک می‌خورد، اولین نشانه‌های گسیختگی ساختمان نمایان خواهد شد. با استمرار این امر میزان ترک خوردگی بیشتر می‌شود و بر اثر ارتعاش‌های محیطی متوسط و حتی کوچک، این ساختمان دیگر تاب مقاومت نخواهد داشت؛ از آن گذشته، در نظر بگیرید که این سازه‌ها در معرض جریان‌های اقلیمی و بارندگی‌ها و سرما و گرما هم هستند. همه این عوامل بر ساختار ترک خورده و شکاف خوردگی اثرگذار خواهد بود و موجب تشدید تخریب و ریزش آن‌ها می‌شود. درست است که این ساختمان‌ها چندین سال عمر دارند و بلایای مختلف بر آن‌ها تأثیر نگذاشته است، این ذلیلی نیست که فرونشست بر آن‌ها تأثیرگذار نخواهد بود. در گذشته افت آب‌های زیرزمینی وجود نداشته است و به همین خاطر، سازه‌ها این چنین تحت تأثیر قرار نگرفته بودند. باید بگوییم در ۲۰ تا ۳۰ سال اخیر، لطمه‌های زیادی به طبیعت وارد شده که همه آن‌ها نیز به دلیل دست‌کاری‌های انسانی بوده است؛ دست‌کاری‌هایی مثل برداشت بی‌رویه، توسعه صنایع و کشاورزی سنتی و استفاده از روش‌های آبیاری منسوخ. وقتی پدیده‌ای با این آهنگ رخ می‌دهد، قطع به یقین سازه‌های کم‌مقاومت مثل آثار تاریخی و قدیمی تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند.

II آیا پل‌های تاریخی به خاطر

سازگاری که با آب داشته‌اند،

بیشتر از باقی میراث تحت تأثیر

فرونشست هستند؟

در اصفهان چندین مورد پل ثبت شده وجود دارد که بر اثر خشکی زاینده‌رود یا قطع و وصل شدن آب، طبیعتاً نشست‌های نوسانی را تحمل می‌کنند و پایه‌های این سازه‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرد و شکاف و ترک می‌خورد. اولین ضربه که به این سازه‌ها وارد شود، آهنگ تخریب تند می‌شود و سریع‌تر اتفاق می‌افتد؛ بنابراین نباید اجازه داد که به شرایط بحرانی برسیم؛ چراکه در این صورت دیگر کنترل از دست ما خارج می‌شود و کاری از دست کسی بر نمی‌آید.

لیلا میرقایی

میدان نقش جهان

میدان نقش جهان در تاریخ ۸ بهمن ۱۳۱۳ به شماره ۱۰۲ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شد و در اردیبهشت ۱۳۵۸ به شماره ۱۱۵ جزو نخستین آثار ایرانی بود که به عنوان میراث جهانی یونسکو نیز به ثبت جهانی رسید. این میدان طولی بیشتر از ۵۶۰ متر و عرضی برابر با ۱۶۰ متر دارد. محیط این میدان با ۲۰۰ حجره دو طبقه پوشانده شده است؛ بناهای تاریخی زیبایی هم در دل نقش جهان قرار گرفته است. در گذشته برای حفاظت از میدان و دیگر آثار تاریخی طاق‌هایی در اطراف آن ساخته شد که این طاق‌ها به حجره‌های امروزی تبدیل شده‌اند. این میدان در منطقه ۳ شهرداری اصفهان قرار گرفته است، منطقه‌ای که کاوش‌های زمین‌شناسی حاکی از این است که نرخ فرونشست در آن در سال بین چهار تا پنج سانتی‌متر است.

مجموعه تاریخی علی قلی آقا، شامل مسجد، حمام و بازارچه

مجموعه تاریخی علی قلی آقا شامل مسجد، حمام و بازارچه به عنوان یکی از شاهکارهای دوران صفوی، محله دربکوشک به عنوان یکی از قدیمی‌ترین محله‌های اصفهان، دارای بناهای تاریخی و محل تولد و زندگانی بزرگان علمی و دینی، محله پیدآباد به عنوان یکی از محله‌های مهم و معروف تاریخی در شمال زاینده‌رود که علما، دانشمندان و محدثان بزرگی از آن برخاسته‌اند، محله عباس آباد مربوط به دوران صفویه و محله لنبان دارای پل‌ها و باغ‌های معروف و مساجد قدیمی، فقط بخشی از ارزش تاریخی این منطقه است. این مجموعه در منطقه یک شهرداری قرار گرفته است، منطقه‌ای که کاوش‌های زمین‌شناسی حاکی از این است که نرخ فرونشست در سال ۱۴۰۰ در آن بین سه تا چهار سانتی‌متر است.

مسجدسید

مسجدسید از مساجد مهم در ایران و آخرین بنای معروف دوره قاجار است که در شهر اصفهان، جنب بازارچه پیدآباد واقع شده است و به مسجدسید اصفهان نیز شهرت دارد. ساختمان این بنا که از آثار باشکوه دوران قاجار است، چنان‌که در کتیبه ایوان نیز آمده در ۱۲۵۵ به اتمام رسیده است. مسجدسید اصفهان در زمان محمدشاه قاجار توسط حاجت الاسلام حاج سید محمدباقر شفتی که از روحانیون بزرگ اصفهان و از مراجع عالی قدر تشیع در زمان خود بود، پایه‌گذاری شد. با توجه به کتیبه‌های موجود در بنا، احداث ساختمان و تزئینات آن در حدود ۱۳۰ سال به طول انجامیده است. مسجدسید اصفهان یکی از نمونه‌های نمادین و ماندگار هنر اسلامی است که با ویژگی‌های متعدد، چشم‌اهل نظر را به خود جلب می‌کند. این مسجد تاریخی در منطقه یک شهری اصفهان واقع شده است؛ جایی که کاوش‌های زمین‌شناسی حاکی از این هستند که نرخ فرونشست در سال ۱۴۰۰ در آن بین سه تا چهار سانتی‌متر است.

منارجنبان

منارجنبان یکی از آثار تاریخی اصفهان است. این بنا در حقیقت بقعه‌ای است که بر مزار شیخی زاهد و عابد به نام «عمو عبدالله کارلادانی» که در ذی‌الحجه ۷۱۶ هجری قمری وفات یافته، ساخته شده است. در آغاز تنها ایوانی بوده است؛ بعدها دو مناره معروف منارجنبان را به ساختمان آن افزوده‌اند؛ بنابراین بی‌شک ساختمان ایوان و مناره‌ها پس از سال ۷۱۶ هجری قمری آغاز شده و به اتمام رسیده است. این اثر تاریخی در منطقه ۹ شهری اصفهان قرار دارد؛ جایی که کاوش‌های زمین‌شناسی حاکی از این است که نرخ فرونشست در این منطقه پنج تا هفت سانتی‌متر است.

سی‌وسه‌پل

سی‌وسه‌پل (۳۳ پل یا پل الله وردی خان)، یک پل قوسی سنگی دو طبقه و تقریباً ۳۰۰ متر است. این پل یکی از یازده پل اصفهان است که از رودخانه زاینده‌رود عبور می‌کند. سی‌وسه‌پل به دلیل وسعت، موقعیت مرکزی و معماری برجسته‌اش معروف‌ترین پل اصفهان است. این پل مرکز تفریح‌های شبانه شهری است که هم ایرانیان و هم گردشگران خارجی را به خود جذب می‌کند. این پل تاریخی در منطقه ۳ شهرداری اصفهان قرار گرفته است، منطقه‌ای که کاوش‌های زمین‌شناسی حاکی از این است که نرخ فرونشست در آن در سال بین چهار تا پنج سانتی‌متر است.

